A mai évfordulón Hidán Csaba Lászlónak, Intézetünk tudományos főmunkatársának ismeretterjesztő írását ajánljuk figyelmükbe.
"A magyar hajdúk 16-17. századi harcmodorára elsősorban a gyorsaság, a váratlanság, a terephez való alkalmazkodás és a kemény helytállás volt jellemző, modern fogalmak szerint az irreguláris hadviselés.

A JÓ FELDERÍTÉS, – AMELY SZINTÉN ŐSI HARCMODORA VOLT A MAGYAROKNAK – LEHETŐVÉ TETTE AZ ELLENSÉG VÁRATLAN LEROHANÁSÁT.
Basta levelében, amelyet a pápai nunciusnak ír, megemlíti, hogy a hajdúk Szolnok városát kétszer is „felverték és felgyújtották", Huszt közelében 200 hajdú az éjszakázni készülő tatárokat úgy lerohanta, hogy 1300 lovat és más értékes dolgokat zsákmányoltak és kiszabadították a rabokat. Szepsi Lackó Máté pedig arról tudósít, hogy 1600-ban húsvét előtt a hajdúk éjjel „meghágták Eger városát, sok törököt levágtak", majd június 16-án Gyula városát „meghágták, felverték, megégették".
Az éjszakai támadást is igen kedvelték a hajdúk. 1604. október 15-én Pezzen ezredesre az út mentén éjszaka támadtak rá, és „hújj, hújj rá" kiáltással szétszaggatták a császáriak sorait. 1682-ben vasárnap éjszaka érkeztek Kassa közelébe Széplakig. Estig az erdőben lapultak, majd Kassához július 28-án éjjel 11 órakor érkeztek, 00:45-kor pedig az árok partjáig a kőfalak tövébe jutottak. A császáriak ekkor észrevették őket, de a forrás szerint „mentest kilőtték őket vártálló helyükből." Ezután a kapukat kinyitották és utat biztosítottak a lovasságnak. Gyakorlatilag egy 9 évig erősített várat majdnem fél óra alatt foglaltak el.
Szolnokot és Eger városát szintén éjjel verték fel és égették fel a hajdúk.
Ha kellett, igen mélyen behatoltak ellenséges területre. 1592-ben Mehemed budai pasa levelében így panaszkodott: „Erdőről erdőre, nádból nádra, lopó módra a konstantinápolyi utakra jövén az úton járó törököket reájuk ütvén, néha viszik, néha fekete orczával szaladnak." Érdekes, hogy nemcsak a rajtaütésről ír a pasa, hanem arról is, hogy ha kell, a hajdúk visszavonulnak, amint azt a szükség megkívánja. Pálffy Miklós, amikor a boszniai, a szigetvári, a pécsi és más török vezérek ellen indult, 3500 hajdút küldött az eszéki híd felégetésére. A hajdúk „eleikbe menvén nagy hosszan, két felől puskásokkal az erdőt meg és beállták." Másnap az oda érkező, hosszan elnyúló menetelő török sereget két oldalról kezdték lőni. Ez erősen hasonlít a Pezzen ezredes császári sereg legyőzéséhez.

Mindez jelenti a hadszíntér megválasztását is, amely nyilvánvalóan kedvező az egyik hadsereg és kedvezőtlen a másik számára. 1599-ben a törököket hajón a Dunán lemenve támadták meg Tolnában. Ráadásul még egy zsoldot vivő török hajót is elfogtak, így jelentős zsákmányhoz jutottak.
[...]
A hajdúkra különben is jellemző volt a terephez való jó alkalmazkodás.
Thurzó György 1594-ben azt írta az esztergomi táborból, hogy „immár magyar gyalogot kellett vinni az sáncban, kik most is inkább tudják oltalmazni az sáncot, mint a németek.” Majd 100 évvel később Grimani 1686-ban hasonlóképpen vélekedett a hajdúkról. A tereptárgyakhoz való alkalmazkodásuk magyarázza azt is, hogy nem lehet merev kötelékharcra szorítani a hajdúkat. A zárt rendben való tömeges felállásra és a nyugati pikák (hosszú gyalogos lándzsa) használatára nem voltak hajlandók. Ez nem azt jelenti, hogy „gyengébbek” a nyugat-európai pikásoknál, hanem másféleképpen harcolnak. A sáncokban és várakban nagyobb harcértéket képviseltek a hajdúk, mint az ott hely hiányában felállni nem tudó pikások. A különböző csapatok harcértékét a konkrét feladat és körülmények figyelembevételével kell értékelni, nem pedig egymáshoz hasonlítani. Az egyéni kezdeményezőképesség és helyzetfelismerés különben is jellemző volt a hajdúkra.
A hajdúk képesek voltak téli hadviselésre is. Rhédey Ferenc 1604. december közepén támadott és 15 várat foglaltak el, köztük Szécsényt, Nógrádot, Drégelyt, Korponát. 1604. december 30-án Lippai Balázs hajdúi hajnalban támadtak a télre elszállásolt császáriakra, majd nagy pusztítást okoztak. A segítség beérkezése után gyorsan visszavonultak. 400 zsoldos és 25 hajdú halt meg ebben az összecsapásban.
Szintén A HAGYOMÁNYOS MAGYAR HARCMODORRA UTAL, HOGY HA KELL, GYORSAN VISSZA IS VONULNAK.
A honfoglaló magyarokról ugyanezt említik a források, de 1285-ben Ottokár von Steier Albert herceg magyarok elleni hadjáratáról is úgy ír, hogy „ebben a hadjáratban hol futni, hol támadni kell.”
A hajdúk megismétlik rajtaütéseiket és kíméletlenül pusztítják-üldözik a futó ellenséget. Bocskai egyik levelében írja „most egész hadam mindenütt utána vagyon kísérőben, ölik, vágják mindenütt őket.” Bölcs Leó bizánci császár pedig a honfoglaló magyarokról írta, hogy: „nem elégednek meg az ideig-óráig való üldözéssel, hanem egészen addig üldözik az ellenséget, amíg meg nem semmisítik.” Freisingi Ottó püspök pedig az 1146-os Lajta menti csatával kapcsolatban írta, hogy: „a győztes magyarok a Fischa-folyóig üldözték a menekülő német sereget.” Thurzó Kristóf 1605. április 20-án írta Thurzó Szaniszlónak, hogy „ma 9 órakor Basta generális kvartírt kért […] azonban már küldi követit, hogy be nem jön immár forró seggen vagyon.” Az őt üldöző magyarok gyorsan követték a menekülő császári csapatokat.
A hadszíntér hirtelen áthelyezése is jellemző a sztyeppi hadviselésre. Illésházi István azt írja levelében Bocskainak: „Ausztriát kellene jobban bántani, Bástát azzal talán általvihetnénk a Dunán.” A hadszíntér Ausztriába, Morvaországba és Sziléziába való áthelyezése így mentesítette az igencsak elpusztult magyarországi területeket, amelyek már nem voltak képesek élelmiszerrel támogatni a magyar csapatokat. A hadművelet sikerült is, és Bocskai csapatai Bruck környékén a császár „mulatókertét dúlták”, és még Prága környékén is portyáztak. Rudolf a palotája ablakából láthatta az égő települések füstjét. A lélektani hatás sem maradt így el. A hajdúktól mind a törökök, mind a császáriak nagyon féltek. 1566-ban Lazarus Schwendi említi, hogy „a hajdúk rettenetesen harcolnak”, és amikor Nagyváradot a törökök visszaadták Bocskainak, a török vezér azt üzente, hogy „csak akkor vonulnak ki, ha Halasi

Fekete Péter hajdúi elhagyják Bihart.”
A hajdúk elszántságát, keménységét az Osgyánnál végbement Németi Balázs által végrehajtott hőstett is igazolja. Azért, hogy Bocskai fő hadainak útjából elterelje a császári hadsereg figyelmét, másfélnapi csata után és egy egész éjszaka után, amikor fejjel lefelé lógatták, sem árulta el a főbb csapatok helyét. Amikor a kivégzéshez kísérték – bár megkötözött kézzel volt – kikapta a hóhér kezéből a pallost és katonához méltóan harcban halt meg.
A hadszíntér megváltoztatása, a gyors mozgás, az ellenfél csapatainak megkerülése szintén jellemző volt a hajdúkra. 1605. október 28-án Szombathely térségében meglepték és szétszórták a pápai ezredet, 800 bolognai puskát és 35.000 forintot zsákmányolnak.
Minden korabeli forrás megemlékezik arról, hogy a hajdúk nagyon jó lövők. 1605-ben Szamosújvár ostroma alkalmával Szamosközy István felidézi, hogy „erős jól irányzott tűzzel” győzték le a császáriakat. 1682-ben pedig a kassai fellegváron ütöttek rajta a hajdúk és „mentest kilőtték várt álló helyükből” a császári katonákat. Amikor a gyalog hajdúkat lovasítják, akkor is puskával látják el őket, nem pedig kopjával. Lóháton ugyanis igen nehéz mind öklelni, mind lándzsával döfni. A kopjás-lándzsás lovasharc másféle védőfelszerelést is igényel, mint a puskás. Az igen hatékony lövészeket ezáltal megtartották.
Nagy Szabó Ferenc marosvásárhelyi polgár pedig a Székely Mózes elleni harcok kapcsán szintén a hajdúk találékonyságát és jó helyzetfelismerését írta le. Amikor ugyanis elfogyott a golyójuk, késsel levágták a rájuk lőtt tatár nyílvesszőkről a tollat, és puskacsőbe dugván a nyilat úgy lőtték vissza. Amikor a tatárok meglátták, hogy a nyilak toll nélkül az íjak hatótávolságánál messzebbről szállnak feléjük, rögtön megfutamodtak.
A terephez való jó alkalmazkodásuk pedig évszázadokkal megelőzte a nyugati hadseregeket. A hajdúk ugyanis sokszor földre hasaltak az ellenség lövésekor. A hatvani csatában, 1594-ben Szepsi Lackó Máté a következőt írta erről: „az egész magyar gyalogság földre borult és semmi kár nem lött bennük, azután mind talpra állván, úgy kezdődtek harcolni és lőni.” Ez a szokásuk azonban 1672-ben Batiz-Vasvárnál a vesztüket okozta, mert a dunántúli lovasság, nem ismervén ezt, azt hitte, hogy az első ellenséges sortűz leterítette a hajdúkat, és a szárnyakról rögtön megfutott. Így a hajdúk egyedül maradtak a csatában.
A józan észszerűség tehát jellemző volt a hajdúkra, szemben a „formai idomítással”, amely a nyugati reguláris ezredeket jellemezte. A kétféle harcmódot azonban nem szabad egymáshoz hasonlítani és egymáshoz viszonyítva értékelni. A valóságban mindkettőre szükség van. Buda ostromakor is a hajdúkat felderítésre, portyázásra és az ellenség váratlan megrohanására használták. Pont erre voltak legjobban alkalmasak.
A hajdúk tehát a 16. és 17. században sajátosan magyar gyalogosok voltak. Bár többféle hajdú csapatot ismerünk (szabad hajdúk, uralkodói alkalmazásban harcoló hajdúk), a harcmodoruk és a fegyverzetük ugyanaz volt. Még az ellenség is elismerte harcértéküket, és még a magyarokat nem kedvelő Basta generális is írta egy levelében, hogy ha valaki a törökök ellen indulna, minél több hajdút vigyen magával. Harcértéküket azonban erősen befolyásolta, hogy korszerű vagy elavult lőfegyverekkel vannak ellátva. Sajátos megjelenésüket, közösségeiket és településeiket a török Magyarországról való kiűzése után is sokáig megtartották."